

TÜRKİYE EKONOMİSİNİN BİTMİYEN SORUNU: CARİ AÇIK

Cari açık Türkiye'nin belki de en kronikleşmiş sorunudur. Türkiye uzun yıllardır, kriz dönemleri hariç, cari açık vermektedir. Bugün de yine çok önemli bir cari açık problemi ile karşı karşıyayız.

Doç. Dr. Derya Hekim

TCMB'nin Ocak ayı ödemeler dengesi istatistiklerinden edindiğimiz verilere göre, Türkiye Ocak ayında 9.8 milyar dolar cari açık vermiş. Bu aylık bazda gördüğümüz en yüksek cari açık olarak tarihe geçti.

Aslında 2021 sonunda tartışılmaya başlanan ve 2022 yılında adı konan "Türkiye Ekonomi Modeli"nde amaç cari açığı azaltmaktı. Ekonomide faizler indirilip canlanma yaratılırken, diğer taraftan artan kur cari açığın dengelenmesi için kullanılacak ve de Türkiye'nin cari açık problemi de böylece ortadan kalkacaktı. Aslında altta yatan mantık; kurların artması ithalatın azalıp ihracatın artması ve böylelikle cari açığın temel belirleyicisi olan dış ticaret açığının gerilemesiydi.

Ancak maalesef teorik olarak kulağa hoş gelen bu mekanizma gerçek hayatta böyle işlemiyor. Öncelikle kur arttığında ihracatın artacağı ve ithalatın azalacağına bir garantisi yok. Maalesef kur arttığında Türkiye'de daha az ithalat yapılmıyor. Türkiye'nin satın aldığı malların %80'inden fazlası hammadde ve ara malı. Bu mallarda esneklik oldukça düşük, yani kur artsa da bu malların TL cinsinden fiyatı yükselse de biz bu malları almak zorundayız. Türkiye elektriğinin %33'ünü doğal gaz santrallerinden üretiyor. Doğal gaz ise temel ithalat kalemlerimizden. Yani biz ithalat yapmak zorundayız, aksi takdirde üretim yapamayız.

İkinci olarak, kur arttığında Türk malları yurtdışı piyasalarda ucuz olacağından daha fazla mal satmayı bekleriz. Türk ihracatçısı maliyet avantajı elde etmiş olur. Ancak Türkiye'de kurlardan enflasyona geçiş etkisi oldukça yüksek. Dolayısıyla kur arttığında enflasyon ve de maliyetler artıyor. Yani aslında ihracatçı başta sağladığı rekabet avantajını da kaybetmiş oluyor. Üstelik yabancı

ithalatçılar artan kurları takip ettiklerinden indirim isteyebiliyorlar. Dolayısıyla ihracatçı açısından da sürekli ve devamlı bir kazanç olmuyor.

TCMB bünyesinde Aralık 2021'de Abdullah Kazdal ve Selçuk Gül tarafından yapılan "Türkiye'de İhracat ve Reel Kur Arasında Zamana Göre Değişen İlişki: Sektörel Düzeyde Güncel Bir İnceleme" başlıklı araştırmada Türkiye'nin ihracatında ihracat pazarlarımızdaki talep değişmesinin asıl belirleyici değişken olduğu bulunmuş. Yani eğer temel ihracat pazarlarımızda talep iyiye Türkiye'de de ihracat artıyor. Reel kurdaki değişiklik ise daha az etkiliyor.

CARİ AÇIKTA SORUN ENERJİ VE ALTIN MI?

Türkiye ne yazık ki enerji ithalatçısı bir ülke ve de enerji fiyatlarında yaşanan artışlar Türkiye'de cari açığın üzerinde önemli baskı unsuru. Altın ise önemli oranda yatırım güdüsüyle alınıyor. Eğer ekonomide bir güvensizlik ya da getirilerde bir belirsizlik varsa Türkiye'de altına talep artıyor, dolayısıyla altın ithalatı da artıyor.

Ancak son birkaç ayda enerji fiyatlarında ciddi bir düşüş yaşandı. Petrol ve doğalgaz fiyatı savaş öncesi döneme döndü. Bu nedenle enerji tarafından bir baskı yok. Zaten TÜİK'in açıkladığı ocak ayı dış ticaret verilerine bakarsak altın ve enerji dışı dış ticaret açığının 1.8 milyar dolar olduğunu görüyoruz. Yani bizim maalesef dış ticaret açığımız altın ve enerji de olmasa önemli bir sorun olarak duruyor. Şubat ayında Ticaret Bakanlığının açıkladığı dış ticaret verilerinde bu daha çarpıcı olarak görülüyor. Altın ve enerji hariç tutulduğunda dahi 2.8 milyar dolar açık var.

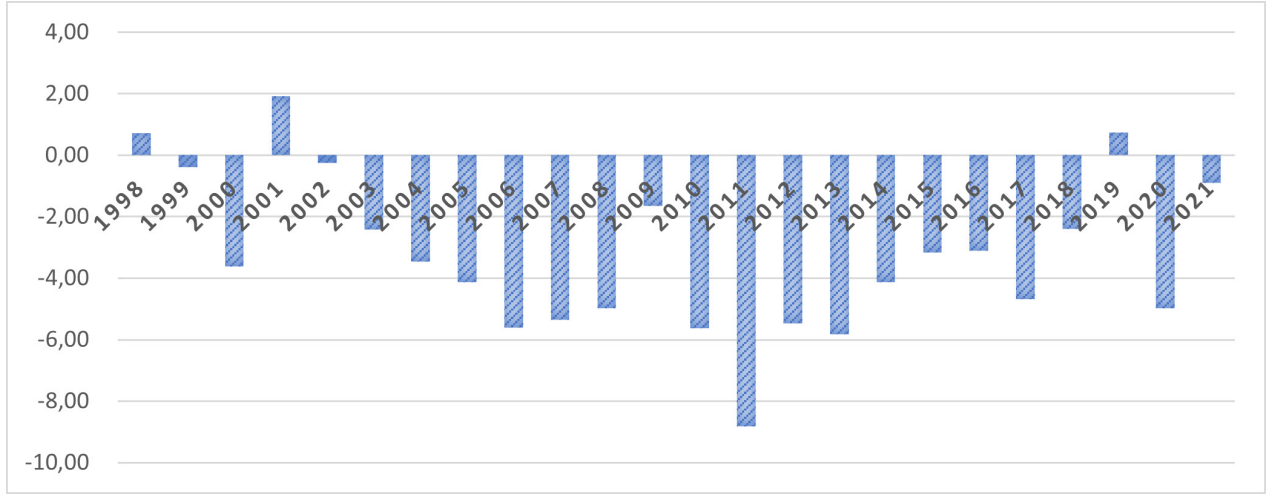
CARİ AÇIĞIN TEMEL NEDENİ NE?

Türkiye'de cari açığın temeli ne yazık ki dış

1 Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İktisat ve İktisadi Gelişme Anabilim Dalı.

Şekil.1 Cari açık/GSYH (%)

Kaynak: OECD

ticaretimizdeki sorun. Eğer turizm sezonu iyi geçerse, dış ticarete sorunu biraz örtüyor. Ama eğer turizm sezonunda bir sıkıntı olursa dış ticaretteki açık, cari açığa kendini gösteriyor.

Dış ticaretimizdeki açığın ise temel bir nedeni var. O da aslında bizim İktisat Fakültelerinde daha birinci dersten anlatageldiğimiz tasarruf ve yatırım eşitsizliği sorunu. Eğer ülkelerin tasarruf düzeyleri yatırım düzeylerinin altında kalıyorsa o zaman ülke başkalarının tasarruflarını alıyor. Nihayetinde de cari açık veriyor.

Türkiye'nin cari açık problemine uzun vadede baktığımızda bu durumu görmek mümkün. Türkiye'de 2002-2020 arasında ortalama brüt tasarruf/GSYH oranı %24 civarında olmuş. Ortalama yatırım/GSYH oranı ise %26.6 olmuş. Yani Türkiye'de yatırımlar tasarruflardan ortalama 2.6 puan fazla. Cari açık/GSYH oranı da 2.57 civarında. Türkiye'de bu yatırım açığını yabancı tasarrufları ile fonlanmış. En büyük ticaret partnerimiz ve de en önemli üretim merkezlerinden biri olan Almanya'ya bakalım. Aynı tarihler arasında ortalama brüt tasarruf/GSYH oranı %27 iken ortalama yatırım/GSYH yaklaşık %21 olmuş. Yani tasarruf oranı yatırım oranının 6 puan üzerinde. Peki bu yıllar arasında Almanya'nın cari dengesi nasıl seyretmiş? Cari fazla/GSYH oranı bu yıllar arasında ortalama %6 olmuş.

NE YAPMALI?

Türkiye bu kronikleşmiş cari açık problemi ile

mücadele etmek istiyorsa öncelikle uzun vadeli bir bakış açısına sahip olmalıdır. Kısa vadeli çözümler ne yazık ki günü kurtarmaktan öteye geçmiyor. Bu nedenle Türkiye'nin uzun vadede tasarruf oranını arttırması şart. Ancak reel getirilerin bu kadar negatif olduğu bir ortamda bunu arttırmamız da olanaksız. Üstüne enflasyon ortamının getirdiği harcama telaşı da eklenince Türkiye'de tasarrufları arttırmak çok zor.

Dolayısıyla öncelikle enflasyonla mücadeleye geçilmesi ve de makroekonomik istikrarın artması şart. Ancak bu koşulda geleceğe dair tasarruflarının reel değerinin erimeyeceğini düşünen ekonomik bireyler tasarruflarını arttırmalar.

İkinci olarak Türkiye'nin ithalat ve ihracatının da yapısının değişmesi gerekiyor. Türkiye'nin enerjide dışa bağımlı olması ciddi bir problem. Karadeniz'de keşfedilen doğal gaz yatakları önemli olsa da yeterli olmayacaktır. Bu nedenle Türkiye yenilenebilir enerjide yatırımlarını arttırmalıdır. Üstelik coğrafyamız da buna müsait.

Son olarak; bu kadar ara malı ve hammaddeye bağımlı olmak, Türkiye ekonomisinde ister istemez ekonomik büyüme olduğunda ithalatı da beraberinde sürüklüyor. Bu durumun değişmesi için günlük ticaret politikasından ziyade uzun vadeli ve yapısal politikalara, iyi dizayn edilmiş teşviklere ihtiyacımız var.

Biliyorum kolay değil. Ama bir yerden başlamak lazım. Şimdi değilse ne zaman?